

NELJAS OSAKOND

HARKMANN vs. EESTI

(Kaebus nr 2192/03)

KOHTUOTSUS

STRASBOURG

11. juuli 2006

*Kohtuotsus muutub lõplikuks konventsiooni artikli 44 lõikes 2 sätestatud tingimustel.
Kohtuotsust võidakse keeleliselt toimetada.*

Asjas Harkmann vs. Eesti

on Euroopa Inimõiguste Kohus (neljas osakond) kojana, kuhu kuuluvad:

Sir Nicolas Bratza, *esimees*,

J. Casadevall,

M. Pellonpää,

S. Pavlovschi,

L. Mijović,

J. Šikuta, *kohtunikud*,

J. Laffranque, *erakorraline kohtunik*,

ja T. L. Early, *osakonnasekretär*,

olles nõu pidanud kinnisel istungil 20. juunil 2006,

teinud järgmise otsuse, mis võeti vastu nimetatud kuupäeval.

MENETLUSE KÄIK

1. Kohtuasi põhineb kaebusel (nr 2192/02) Eesti Vabariigi vastu, mille Allar Harkmann (“kaebaja”) esitas 10. jaanuaril 2003 Euroopa Inimõiguste Kohtule (“EIÕK”) inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (“konventsioon”) artikli 34 alusel.

2. Eesti valitsust (“valitsus”) esindas M. Hion, Välisministeeriumi juriidilise osakonna inimõiguste büroo direktor.

3. 1. märtsil 2005 tunnistas EIÕK kaebuse osaliselt vastuvõetamatuks ning otsustas kaebaja kinnipidamist käsitleva kaebuse kohta küsida valitsuse arvamust. Konventsiooni artikli 29 lõike 3 alusel otsustas EIÕK kaebuse viimase osa põhjendatuse läbi vaadata ühel ajal selle vastuvõetavuse küsimusega.

ASJAOLUD

I. KOHTUASJA OLUD

4. Kaebaja on sündinud 1955. aastal Eestis ja elab Tartus.

A. Kriminaalmenetlus kaebaja vastu

5. 1995. või 1996. aastal esitas kaebaja Riigiprokuratuurile avalduse, milles ta nõudis kriminaalmenetluse algatamist nelja isiku vastu, kaasa arvatud kaks politseinikku. Väidetavalt peksid nimetatud isikud kaebajat. Prokurör keeldus kriminaalmenetluse algatamisest.

6. Seejärel tegid ülalmainitud neli isikut ettekande õigusrikkumise kohta, mille oli väidetavalt toime pannud kaebaja. Nad väitsid, et kaebaja oli esitanud valekaebuse seoses peksmisega. 8. oktoobril 1996 algatati kaebaja suhtes kriminaalkohtumenetlus kriminaalkoodeksi paragrahvi 174 lõike 1 alusel (teadvalt vale kaebuse esitamine kuriteo toimepanemise kohta teise isiku poolt).

7. Järgnevatel aastatel ei ilmunud kaebaja kutse peale korduvalt politseiprefektuuri. Mitmel korral osutus tema sundtoomine võimatuks, kuna ta ei viibinud tema viidatud aadressil ning tema asukoht ei olnud teada. Mõnel juhul, kui võimud ta üles leidsid, keeldus ta tutvumast talle esitatud süüdistustega, ütluste andmisest või allkirja andmisest elukohast mittelahkumise kohta.

8. Kohtupsühhiaatria eksperdi 2000. aastal uurija taotlusel esitatud arvamuse kohaselt ei olnud kaebaja vaimuhaige, vaid paranoiliste psüühikahäiretega. Arvamuse kohaselt oli ta võimeline andma ütlusi, osa võtma asja kohtulikust arutamisest ning kandma karistust.

9. 2000. aastal algatati kaebaja suhtes ka uus kriminaalasi taas kriminaalkoodeksi paragrahvi 174 lõike 1 alusel. Kõnealune asi liideti 1996. aastal algatatud asjaga.

10. Aastal 2000 ja 2001 pikendati eeluurimistähtaega kaebaja väidetava haiguse tõttu korduvalt. 28. novembril 2001 kohaldas politsei tema suhtes sundtoomist politseiprefektuuri. Järgmisel päeval esitati talle süüdistus kriminaalkoodeksi paragrahvi 174 lõike 1 alusel. Ta keeldus ütluste andmisest, dokumentidega tutvumisest või neile allakirjutamisest.

11. 15. jaanuaril 2002 kinnitas prokurör süüdistuskokkuvõtte ning kriminaalasja toimik saadeti Tartu Maakohtule.

12. 17. jaanuaril 2002 andis maakohus ta kohtu alla ning jättis muutmata tõkendi – allkiri elukohast mittelahkumise kohta. Kohtuistung määrati 26. märtsiks 2002.

Oma kirjas 24. märtsist 2002 teatas kaebaja kohtule, et ta ei saa haiguse tõttu istungil osaleda. Ta taotles istungi edasilükkamist.

26. märtsil 2002 lükati kohtuistung edasi kaebaja puudumise tõttu ning uus kohtuistung määrati 13. juuniks 2002.

Kohus otsustas selleks, et kaebaja ilmuks sel kuupäeval istungile, kohaldada tema suhtes sundtoomist.

Kuna politsei kaebajat ei leidnud ning ei olnud võimeline tema osavõttu kohtuistungist 13. juunil 2002 tagama, lükati istung edasi 30. septembrile 2002.

Kohus otsustas uuesti kohaldada kaebaja suhtes sundtoomist.

B. Kaebaja vahi alla võtmisega seotud menetlus

13. 30. septembril 2002 kaebaja kohtusse ei ilmunud. Politsei ei olnud võimeline tagama tema istungist osavõttu, kuna korduva kontrollimise käigus ei avanud ta oma elukohas ust. Kohtusse ilmusid kaebaja advokaat, prokurör ja üks kannatanu. Maakohus otsustas arutamise edasi lükata ning kuulutada kaebaja tagaotsitavaks. Kohus otsustas, et tema tabamisel tuleb ta vahi alla võtta ning siis määratakse uus kohtuistung. Kohus tugines kriminaalmenetluse koodeksi §-dele 66 ja 68, § 73 lg-le 1 ning §-dele 209, 218 ja 223.

14. Kaebaja võeti vahi alla 2. oktoobril 2002 Tallinnas.

15. Seejärel esitas ta kaebuse Tartu Ringkonnakohtule. Nagu ta väidab oma kaebuses, “anti see üle 5. oktoobril 2002 tunnistajate juuresolekul Tallinna Politseiprefektuuri arestimaja vastutavale ametnikule üle andmiseks Tartu Ringkonnakohtule”.

Valitsuse poolt EIÕKle esitatud kaebuse koopia kannab käsitsi kirjutatud märkust “Kaebus vastu võetud. Tartu Maakohus. 10.10.02” ning pitsertit ja maakohu kohtuniku allkirja.

Kaebuse kohaselt oli kaebajalt vabadus võetud ebaseaduslikult, kuna talle ei esitatud vahistamise aluseks olnud maakohtu määrust. Lisaks sellele oli maakohus teinud kõnealuse määruse tema juuresolekuta. Ta väitis, et tühistatud oli tema elukoha registreerimine aadressil, kuhu linnakohus oli kohtukutsed saatnud. Ta märkis, et tsiviilseadustiku üldosa seaduse kohaselt loetakse isiku elukohaks igakordne viibimiskoht, kui isiku elukohta ei saa kindlaks määrata. 2. oktoobril 2002 viibis ta Tallinnas ning enne seda Tartus. Ent kohtukutseid ei olnud ta kätte saanud. Ta nõudis enda viivitamatut vahi alt vabastamist ning tema vahistamise kohta tehtud maakohtu määruse kehtetuks tunnistamist.

16. Kaebajat hoiti vahi all 17. oktoobrini 2002. Sel kuupäeval toimus Tartu Maakohtu istung kaebaja, tema advokaadi ja prokurööri osavõtul. Kohus otsustas, et kuna kaebaja ega tema advokaat ei olnud tutvunud asja toimikuga, lükatakse asja arutamine edasi. Kuna kaebaja väitis, et ta ei olnud kohtukutset 30. septembri 2002 istungile kätte saanud ning ta lubas edaspidi kohtusse ilmuda, vabastati ta vahi alt. Kohus kohaldas kaebaja suhtes kergemat tõkendit – allkiri elukohast mittelahkumise kohta.

17. 5. novembril 2002 lükkas Tartu Ringkonnakohus kaebaja maakohtu 30. septembri 2002 otsuse peale esitatud kaebuse arutamise edasi, kuna kaebaja advokaat ei ilmunud kohtusse.

Samal päeval jõudsid ringkonnakohtusse kaebaja esitatud kaebuse muudatused. Ta väitis muu hulgas, et ta ei olnud kunagi andnud allkirja elukohast mittelahkumise kohta, ning nõudis hüvitist ebaseadusliku kinnipidamise eest.

18. 11. novembril 2002 toimunud ringkonnakohtu istungil jäeti kaebus rahuldamata. Kohus märkis, et kriminaalmenetluse koodeksi § 73 lg 1 kohaselt võib kohtualuse suhtes kohaldada tõkendina vahi alla võtmist kriminaalmenetlusest kõrvalehoidmise või uue kuriteo toimepanemise vältimiseks. Ringkonnakohus leidis, et maakohtul oli põhjendatud alus arvata, et kaebalune hoiab kriminaalmenetlusest kõrvale ning et ta rikub tõkendit allkiri elukohast mittelahkumise kohta. Ta ei olnud reageerinud kohtukutsetele, mis olid saadetud tema elukohta ning ta ei olnud vastanud telefonikõnedele. Asjaolu, et kaebaja oli võetud vahi alla, tegi võimalikuks istungi pidamise 17. oktoobril 2002, pärast mida kaebaja vabastati. Mis puudutab kaebaja väidet, et ta ei olnud kunagi andnud allkirja elukohast mittelahkumise kohta, tuvastas ringkonnakohus, toetudes kohtuasja toimikule, et kaebajale oli tutvustatud määrust, millega määrati tõkendiks allkiri elukohast mittelahkumise kohta. Asjaolu, et kaebaja oli keeldunud sellele alla kirjutamast, ei saanud tõlgendada tõkendi kohaldamata jätmisena. Tõkendi allkiri elukohast mittelahkumise kohta eesmärk ei olnud isiku liikumisvabaduse piiramine; sellega taheti pigem kohut teavitada isiku asukohast, et kriminaalmenetlust oleks võimalik läbi viia viivituseeta. Käesoleval juhul ei olnud võimalik kriminaalmenetluse läbiviimine viivitusteta, kuna kaebaja rikkus talle kriminaalmenetluse koodeksi § 69 lg 1 alusel kohaldatud tõkendit. Ringkonnakohus märkis, et menetluses, mis käsitles kaebust maakohtu otsuse peale, ei olnud võimalik otsustada kahju hüvitamise nõude üle.

Kehtiva kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt oli ringkonnakohtu otsus lõplik.

C. Kriminaalasja edasine kulg

19. 2003. aasta lõpus ning 2004. aastal lükati kriminaalasja arutamist korduvalt edasi, peamiselt kaebaja kohtusse ilmumata jätmise ning kohtu selliste korralduste täitmata

jätmise tõttu, mis käsitlesid tema kohtupsühhiaatriaekspertiisi. Samal ajal esitas kaebaja hulga kaebusi ja avaldusi erinevate asutuste vastu.

20. 3. augusti 2005 kohtupsühhiaatriaekspertiisi akti kohaselt ei võimaldanud kaebaja vaimne seisund aru saada oma tegudest ja neid juhtida. Ekspertiisi akti kohaselt ei olnud ta võimeline andma kohtus ütlusi ega kandma karistust. Leiti, et sundravi rakendamine tema suhtes ei ole vajalik, kuna ta ei olnud ohtlik endale ega ühiskonnale.

21. Maakohtu 21. septembri 2005 otsuses leidis tuvastamist asjaolu, et kaebaja oli toime pannud teod, mille kohta talle oli esitatud süüdistus. Kuna tema vaimne seisund oli aga halvenenud, mida tõendas kohtupsühhiaatriaekspertiisi akt, ning ta ei olnud võimeline andma kohtus ütlusi ega kandma karistust, kriminaalmenetlus lõpetati. Otsuse peale võis kaevata kümne päeva jooksul.

22. 27. septembri 2005 otsusega lükkas Riigikohus tagasi kaebaja kassatsioonikaebuse madalama astme kohtute määruste peale, kaasa arvatud 11. novembri 2002 ringkonnakohtu määruse peale. Riigikohus leidis, et apellatsioonikohtu määruse peale võib kaebuse esitada advokaat, mitte kaebaja isiklikult. Lisaks sellele oli ringkonnakohtu määrus kehtiva kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt lõplik.

23. 22. oktoobril 2005 esitas kaebaja apellatsioonikaebuse maakohtu 21. septembri 2005 otsuse peale.

II. ASJAKOHASED SISERIIKLIKUD ÕIGUSNORMID

24. Sel ajal kehtinud kriminaalmenetluse koodeksi asjakohased sätted nägid ette:

§ 66

“(1) Kui on küllaldane alus arvata, et vabaduses viibiv süüdistatav või kohtualune hoiab uurimisest või kohtust kõrvale, takistab tõe tuvastamist kriminaalasjas või jätkab kuritegude toimepanemist, samuti kohtuotsuse täitmise tagamiseks võidakse tema suhtes kohaldada ühte järgmistest tõkenditest:

1) allkiri elukohast mittelahkumise kohta;

...

3) vahi alla võtmine;

...”

§ 68

“(1) Tõkendi valikul tuleb arvestada toimepandud kuriteo ohtlikkust ja kahtlustatava, süüdistatava või kohtualuse isiksust, kahtlustatava, süüdistatava või kohtualuse poolt uurimisest või kohtust kõrvalehoidumise või tõe tuvastamise takistamise võimalikkust, samuti kahtlustatava, süüdistatava või kohtualuse tervislikku seisundit, vanust, perekonnaseisu ja teisi asjaolusid, millel võib tõkendi kohaldamisel olla tähtsust.

...”

§ 69

“(1) Allkiri elukohast mittelahkumise kohta seisneb selles, et kahtlustatavalt, süüdistatavalt või kohtualuselt võetakse kirjalik kohustus mitte lahkuda oma alatisest või ajutisest elukohast uurija, prokuröri või kohtu loata.

(2) Kui kahtlustatav, süüdistatav või kohtualune seda kohustust rikub, võib tema suhtes kohaldada raskemat tõkendit, millest allkirja võtmisel hoiatatakse.”

§ 73

“(1) Vahi alla võtmist tõkendina võib kahtlustatava, süüdistatava või kohtualuse suhtes kohaldada kriminaalmenetlusest kõrvalehoidmise või uue kuriteo toimepanemise vältimiseks, samuti kohtuotsuse täitmise tagamiseks.

...

(4) ... Vahistataval on õigus taotleda enda küsitlemist kaitsja osavõtul maa- või linnakohtuniku poolt, mille kohta koostatakse protokoll... Nimetatud nõudeid ei rakendata, kui vahistatav on tagaotsitav või tema asukoht on teadmata.

(5) Vahi alla võtmise ... või sellest keeldumise vormistab maa- või linnakohtunik põhistatud määrusega. ...”

§ 77 -1

“Vahi alla võtmise peale võib isik, kelle suhtes tõkendit kohaldata, esitada viie päeva jooksul erikaebuse ...”

§ 78

“... ”

(3) Kohtualuse suhtes valitud tõkendit võib muuta või tühistada kohus, kelle menetluses kriminaalasi on, või kõrgemalseisev kohus.

...”

§ 78 -1

“(1) Väljakutsutud isik ... peab viivitusega teatama ... kohtule, kui kutsel märgitud tähtjaks ilmumine ei ole võimalik.

...”

§ 78 -3

“(1) ...kohtu määruse alusel võib kohaldada ... süüdistatava ... sundtoomist, kui ta on jätnud ... kohtusse ilmumata ja kutses on märgitud, et mitteilmumise korral võib isiku suhtes kohaldada sundtoomist.

...

(2) Sundtoomist teostab politsei.

(3) Sundtoomisele määratud isiku, kes asub ... kohtuga samas asulas, võib kinni pidada kuni kaheksateist tundi enne ... kohtuistungil algust. Sundtoomisel teisest asulast ei tohi kinnipidamise tähtaeg ületada neljakümmend kaheksat tundi.

...”

§ 208

“(1) Kriminaalasja arutamine esimese astme kohtu istungil toimub kohtualuse osavõtul, kelle ilmumine kohtusse on kohustuslik.

...”

§ 209

“Kohtualuse mitteilmumisel kohtuistungile peab kohus kriminaalasja arutamise edasi lükkama ... Kohus trahvib mitteilmunud kohtualust ... ning otsustab sundtoomise kohaldamise või kohtualuse suhtes muu tõkendi kohaldamise.”

§ 222

“Kohtul on õigus kriminaalasja kohtuliku arutamise ajal ... valida, muuta või tühistada kohtualuse suhtes varem valitud tõkendit.”

25. Riigivastutuse seaduse § 7 lg 1 kohaselt võib isik, kelle õigusi on avaliku võimu kandja õigusvastase tegevusega avalik-õiguslikus suhtes rikkunud, nõuda talle tekitatud kahju hüvitamist.

26. Eriseadus – riigi poolt isikule alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamise seadus – mis jõustus 1. jaanuaril 1998, tegeleb alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamise küsimustega. Selle seaduse § 1 lg 3 p 2 kohaselt ei hüvitata alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju isikule, kes hoidus kriminaalasja kohtulikust menetlusest kõrvale või rikkus tõkendist tulenevat kohustust mitte lahkuda kohtu loata oma elukohast või põgenes või läks pakku.

ÕIGUSKÜSIMUSED

I. KONVENTSIOONI ARTIKLI 5 LÕIKE 3 VÄIDETAV RIKKUMINE

27. Kaebaja kaebas, et teda ei toimetatud kohtusse viivitamata pärast vahistamist, nagu nõuab konventsiooni artikli 5 lõige 3. Artikkel 5, käesolevat kohtuasja silmas pidades, sätestab järgmist:

“1. Igaühel on õigus isikuvabadusele ja turvalisusele. Kellelki ei või võtta tema vabadust, välja arvatud seaduses kindlaksmääratud korras järgmistel juhtudel:

...

(b) seaduslik vahistamine või kinnipidamine kohtu seadusliku korralduse täitmatajätmise eest või seaduses ettenähtud kohustuse täitmise tagamiseks;

(c) seaduslik vahistamine või kinnipidamine, et tuua ta pädeva õigusvõimu ette põhjendatult kahtlustatuna õiguserikkumises või kui põhjendatult peetakse vajalikuks takistada õiguserikkumise toimepanekut või põgenemist pärast seda;

...

3. Iga käesoleva artikli lõike 1 punkti c kohaselt vahistatu või kinnipeetu toimetatakse viivitamata kohtuniku või mõne muu seadusjärgse õigusvõimuga ametiisiku ette ning tal on õigus asja kohtulikule arutamisele mõistliku aja jooksul või vabastamisele kuni asja arutamiseni. Vabastamise eeldusena võidakse nõuda tagatise asja arutamisele ilmumise osas.

...”

28. Valitsus vaidlustas selle väite.

A. Vastuvõetavus

29. EIÕK märgib, et kaebus ei ole ilmselgelt põhjendamatu konventsiooni artikli 35 lõike 3 tähenduses. EIÕK märgib lisaks, et see ei ole vastuvõetamatu ka muudel põhjustel. Seetõttu tuleb kaebus tunnistada vastuvõetuks.

B. Põhjendatus

1. Kas vabaduse võtmine oli õigustatud artikli 5 lõike 1 punkti b või c alusel

30. Valitsus oli arvamusel, et kaebaja kinnipidamine oli õigustatud konventsiooni artikli 5 lõike 1 punkti b alusel. Valitsus väitis, et selles kohtuasjas ei seisnenud kinnipidamise põhjus mitte niivõrd põhjendatud kahtluses, et kaebaja oli kuriteo toime pannud, mille korral kohaldatakse artikli 5 lõike 1 punkti c, kuivõrd kohtu seaduslike korralduste pidevas täitmata jätmises ja seaduses ettenähtud kohustuse täitmise tagamises. Valitsus rõhutas, et süüdistatava ilmumine kohtuistungitele oli kohustuslik. Süüdistatava ilmumiseks oli kolm võimalust: esiteks, süüdistatavale saadetakse kohtukutse ning ta ilmub kohtuistungile vabatahtlikult; teiseks, süüdistatava suhtes rakendatakse sundtoomist, et tagada tema kohalolek kohtuistungil; kolmandaks oli võimalik süüdistatav vahi alla võtta. Nimetatud kohtuasjas oli kohus kasutanud kahte esimest võimalust tulutult. Kaebaja kinnipidamine vastavalt kriminaalmenetluse koodeksi §-le 73 oli seega ainsaks järelejäänud võimaluseks, et tagada tema ilmumine kohtuistungile. Valitsus juhtis tähelepanu sellele, et kohus oli kohustatud kriminaalaja arutama mõistliku aja jooksul ning kuna süüdistatav hoidus menetlusest kõrvale, pidi kohus võtma meetmed, et tagada asja kohtulik arutamine ning süüdistatava kohalolek. Vastasel korral oleks tekkinud küsimus seoses vastavusega konventsiooni artikli 6 lõikele 1.

Valitsus märkis, et riiklikud kohtud leidsid, et kohtuliku arutamise huvi kaalus üles kaebajalt lühiajalise vabaduse võtmise.

31. Kohus märgib, et kohtu registriosakond saatis valitsuse seisukohad edasi kaebaja viidatud postkontoritesse kolmel korral. Postiteenistus saatis kirjad tagasi, kuna kaebaja ei tulnud neile järele. Samuti ei ole kaebaja teinud ühtki asjakohast märkust kohtule esitatud seisukohtades pärast valitsuse seisukohtade esitamist. Nii ei ole kohus saanud kaebaja seisukohti vastuseks valitsuse omadele. Kaebaja osutas siiski sellele, et ta soovib oma kaebuse menetlemise jätkumist kohtus. Seega ei näe EIÕK põhjust, miks peaks kaebuse menetlusnimistust kõrvaldama konventsiooni artikli 37 lõike 1 punkti a kohaselt.

32. EIÕK kordab, et konventsiooni artikli 5 lõige 1 nõuab, et kinnipidamine oleks seaduslik, mis tähendab muu hulgas, et see on vastavuses seaduses kindlaksmääratud korraga. Konventsioon viitab siinkohal põhiliselt siseriiklikule õigusele ning sätestab kohustuse toimida kooskõlas selle materiaalõiguse ja protsessiõiguse normidega, kuid nõuab lisaks, et vabaduse võtmine peab vastama artikli 5 eesmärgile, et kaitsta üksikisikuid omavoli eest. Eeskätt on ametivõimude, eriti aga kohtute ülesanne tõlgendada ja rakendada siseriiklikku õigust (vt otsust kohtuasjas *Benham vs. Ühendkuningriik*, 10. juuni 1996, *kohtuotsuste ja lahendite kogumik* 1996-III, lk 752–753, punktid 40–41).

Artikli 5 lõige 1 sisaldab ammendava nimekirja vabaduse võtmise lubatavate aluste kohta. Ühe aluse kohaldatavus ei pruugi siiski välistada teise aluse kohaldatavust; vastavalt asjaoludele võib kinnipidamine olla õigustatud enam kui ühe punkti alusel (vt näiteks otsust kohtuasjas *Eriksen vs. Norra*, 27. mai 1997, *kohtuotsuste ja lahendite kogumik* 1997-III, lk 861–862, punkt 76 ning *Enhorn vs. Rootsi*, nr 56529/00, § 34, EIÕK 2005-...). Võttes arvesse asjaolu, et artikli 5 lõike 1 punkti c kohaldatavus toob kaasa artikli 5 lõike 3 kohaldatavuse, mis annab olulise lisatagatise vahistatud isikule, on EIÕK arvates asjakohane analüüsida esmalt, kas nimetatud punkt on kohaldatav selles kohtuasjas.

33. Kohus märgib, et selles asjas oli kaebaja kohustatud siseriikliku õiguse kohaselt ilmuma Tartu Maakohtusse, kus pidid tulema arutusele tema vastu esitatud

kriminaalsüüdistused. Siiski ei järginud ta mitmel korral temale saadetud kohtukutseid ning kohtuorganid olid suurtes raskustes tema ülesleidmisega. Järgnevalt andis maakohus 30. septembril 2002 välja määruse tema vahi alla võtmiseks kriminaalmenetluse koodeksi asjaomaste sätete alusel. Miski ei viita sellele, et siseriiklikus õiguses ettenähtud menetlust ei järgitud.

34. Kohus tuletab meelde, et maakohus saatis kaebajale kohtukutse seoses tema vastu algatatud kriminaalmenetlusega. Lisaks sellele võeti ta vahi alla kriminaalmenetluse koodeksi nende sätete alusel, mis lubavad kohtualust vahi alla võtta. Ta vabastati pärast kriminaalasjas kohtuistungi toimumist. Kohtuorganitel ei olnud tegelikult muud põhjust kaebaja kohtusse ilmuma sundimiseks kui tema vastu algatatud kriminaalmenetlus. Kohus järeldeb, et kaebaja kinnipidamine kuulub konventsiooni artikli 5 lõike 1 punkti c reguleerimisalasse.

35. Kohus ei näe põhjust mitte nõustuda riigi väitega, et artikli 5 lõike 1 punkti b tuleb selles asjas samuti kohaldada. Olles tuvastanud punkti c kohaldatavuse, jätkab kohus siiski asjaolu kindlakstegemist, kas järgiti artikli 5 lõikes 3 sätestatud rangemaid tagatisi.

2. Kas järgiti artikli 5 lõikes 3 sätestatud tagatisi

36. Kohus kordab, et konventsiooni artikli 5 lõige 3 näeb ette isikutele, kes on vahistatud või kinni peetud kuriteo toimepanemise kahtlusega, tagatise omavolilise või põhjendamatu vabaduse võtmise vastu (vt näiteks otsust kohtuasjas *Aquilina vs. Malta* [suurkoda], nr 25642/94, § 47, EIÕK 1999-III).

Artikli 5 lõike 3 eesmärk on tagada viivitamatu ja automaatne kohtulik kontroll sellise kinnipidamise üle, mille politsei või haldusorgan on läbi viinud artikli 5 lõike 1 punkti c alusel (vt otsust kohtuasjas *De Jong, Baljet ja Van den Brink vs. Madalmaad*, 22. mai 1984, A-sari nr 77, lk 24, § 51 ning *Aquilina*, osundatud eespool, §-d 48–49).

Kohus on juhtinud tähelepanu sellele, et artikli 5 lõikes 3 sisaldub nii menetlusõiguslik kui ka materiaalõiguslik nõue. Menetlusõiguslik nõue asetab ametiisikule kohustuse kuulata ära tema ette toodud isik; materiaalõiguslik nõue paneb talle kohustuse vaadata läbi kinnipidamise poolt ja vastu rääkivad asjaolud, otsustada, viidates õiguslikele kriteeriumitele, kas kinnipidamine neil alustel on õigustatud, ning isik vabastada, kui sellised alused puuduvad (vt otsust kohtuasjas *Schiesser vs. Šveits*, 4. detsember 1979, A-sari nr 34, lk 13–14, § 31, koos edasiste viidetega).

37. Erinevalt paljudest kohtu käsitletud juhtumitest andis selles kohtuasjas alguses kaebaja kinnipidamiseks loa kohus. Seega peab kohus kindlaks tegema, kas kohtulik sekkumine kaebaja vahistamisse oli küllaldane, et vastata artikli 5 lõikes 3 sätestatud nõuetele.

38. Kohus märgib, esiteks, et artikli 5 lõike 3 kohaselt tuleb isik kohtuniku või muu õigustumõistmise pädevusega ametiisiku ette tuua viivitamata pärast vahistamist või kinnipidamist. See säte ei näe ette võimalikke erandeid nimetatud nõude kohaldamisest, isegi mitte eelneva kohtuliku sekkumise alustel. Vastasel juhul läheks see vastuollu sätte mõttega.

Lisaks sellele tuletab kohus meelde, et EIÕK kohtupraktika kohaselt peab artikli 5 lõikes 3 ettenähtud kohtulik kontroll vastama teatud nõuetele, üheks nõudeks on kohtuametniku kohustus enne asjakohase otsuse tegemist ise kinni peetud isik ära kuulata (vt otsust kohtuasjas *De Jong, Baljet ja Van den Brink*, osundatud eespool, lk 24, § 51 ning *Aquilina*, osundatud eespool, § 50). Kohus märgib, et käesolevas asjas otsustas

kaebaja, erinevalt oma advokaadist, jätta kohtusse ilmutama, kui võeti vastu otsus tema vahistamise kohta. See asjaolu iseenesest ei tõstata küsimust artikli 5 lõike 3 all, kuna konventsioonist ei saa tuletada nõuet selle kohta, et isik, kes hoidub kõrvale kohtumenetlusest, peaks olema kohal kohtulikult arutamisel, millel arutatakse kohtu luba tema vahistamiseks (vt *Harkmann vs. Eesti* (otsus), nr 2192/03, 1. märts 2005). Kohus märgib siiski, et kaebajal puudus võimalus esitada kohtule võimalikke isiklike põhjendusi enda kinnipidamisele vasturääkivate asjaolude kohta pärast tema vahistamist 2. oktoobril 2002, hoolimata ametivõimude kohustusest vastavalt artikli 5 lõikele 3 anda kaebajale võimalus olla ära kuulatud.

39. Kohus märgib, et kaebaja vabastati pärast tema kriminaalasja arutamist 17. oktoobril 2002, s.o enne tema kinnipidamise õiguspärasuse läbivaatamist. Enne seda hoiti teda vahi all viisteist päeva. Kohus leiab, et selline ajavahemik on vastuolus “viivitamata” nõudega vastavalt artikli 5 lõikele 3 (vt näiteks otsust kohtuasjas *Brogan ja teised vs. Ühendkuningriik*, 29. november 1988, A-sari nr 145-B, lk 33–34, § 62).

40. Järelikult on rikutud konventsiooni artikli 5 lõiget 3.

II. KONVENTSIOONI ARTIKLI 5 LÕIKE 4 VÄIDETAV RIKKUMINE

41. Kaebaja kaebas, et tema kinnipidamise seaduslikkuse üle ei otsustatud kiires korras. Ta toetus konventsiooni artikli 5 lõikele 4, mis sätestab:

Igäihel, kellelt on võetud vabandus vahistamise või kinnipidamise teel, on õigus taotleda menetlust, millega kohus otsustaks kiires korras tema kinnipidamise seaduslikkuse ning korraldaks tema vabastamise, kui kinnipidamine osutub ebaseaduslikuks.

42. Valitsus vaidlustas selle väite.

Vastuvõetavus

43. Kohus kordab, et konventsiooni artikli 5 lõige 4, mis tagab kinnipeetud isikutele õiguse algatada menetlus nendelt vabaduse võtmise seaduslikkuse vaidlustamiseks, kinnitab samuti nende õigust, et kohus otsustaks sellise menetluse algatamise järel kiires korras kinnipidamise seaduslikkuse üle ning otsustaks selle lõpetamise, kui kinnipidamine osutub ebaseaduslikuks. See, kas isiku õigust on artikli 5 lõike 4 kohaselt austatud, tuleb kindlaks teha vastavalt iga kohtuasja asjaoludele (vt otsust kohtuasjas *Rehbock vs. Sloveenia*, nr 29462/95, § 84, EIÕK 2000-XII, koos edasiste viidetega).

Lisaks sellele tuletatakse kohus meelde, et pärast isiku vabastamist ei kohaldata enam artikli 5 lõiget 4, välja arvatud juhul, kui ta kaebab riigisisese kohtu poolt kinnipidamise seaduslikkuse üle otsustamiseks läbi viidud menetluse kiiruse peale (vt komisjoni otsust *Tyrrell vs. Ühendkuningriik*, nr 28188/95, 4. september 1996, avaldamata).

44. Kohus märgib, et selles kohtuasjas algatas kaebaja menetluse, et vaidlustada 5. oktoobril 2002 toimunud kinnipidamise seaduslikkust, kaevates kinnipidamise määruse peale. Ehkki ringkonnakohtus tegi kaebuse suhtes otsuse alles 11. novembril 2002, andis maakohus välja määruse kaebaja viivitamatuks vabastamiseks juba 17. oktoobril 2002.

Kohus on arvamusel, et kaebaja vabastati enne, kui vaidlusküsimus oleks võinud artikli 5 lõike 4 tähenduses tekkida (vt, võrdluseks ja vajalike kohandustega, otsust kohtuasjas *Letellier vs. Prantsusmaa*, 26. juuni 1991, A-sari nr 207, lk 22, § 56).

45. EIÕK leiab, et asjaomane kaebus on ilmselgelt põhjendamatu ja tuleb tagasi lükata kooskõlas konventsiooni artikli 35 lõigetega 3 ja 4.

III. KONVENTSIOONI ARTIKLI 5 LÕIKE 5 VÄIDETAV RIKKUMINE

46. Viimaseks kaebas kaebaja, et rikuti tema õigust saada hüvitist ebaseadusliku kinnipidamise eest. Ta tugines konventsiooni artikli 5 lõikele 5, mis sätestab:

“Igaühel, kes on osutunud käesoleva artikli sätetega vastuolus oleva vahistamise või kinnipidamise ohvriks, on täitmisele kuuluv õigus kompensatsioonile.”

47. Valitsus vaidlustas selle väite.

A. Vastuvõetavus

48. EIÕK märgib, et asjaomane kaebus ei ole ilmselgelt põhjendamatu konventsiooni artikli 35 lõike 3 tähenduses. EIÕK märgib lisaks, et see ei ole vastuvõetamatu ka muudel põhjustel. Seetõttu tuleb kaebus tunnistada vastuvõetuks.

B. Põhjendatus

49. Valitsus väitis, et ehkki kaebaja ei saanud toetuda riigi poolt isikule alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamise seadusele enne kriminaalmenetluse lõppemist, oli võimalik kasutada muid õiguskaitsevahendeid ametnike väidetavate ebaseaduslike toimingutega tekitatud kahju hüvitamise taotlemiseks. Valitsus viitas asjaolule, et isik, kelle õigusi on rikutud avaliku võimu ebaseaduslike toimingute tagajärjel, võib nõuda kahju hüvitamist riigivastutuse seaduse alusel.

50. Kohus kordab, et artikli 5 lõige 5 viitab vahistamisele või kinnipidamisele, “mis on vastuolus käesoleva artikli sätetega”. Vahistamine ja kinnipidamine võib olla seaduslik siseriikliku õiguse kohaselt, kuid siiski vastuolus artikli 5 lõikega 3, mille korral tuleb kohaldada artikli 5 lõiget 5 (vt, vajalike kohandustega, otsust kohtuasjas *Brogan ja teised*, osundatud eespool, lk 35, § 67). Lõikes 5 sätestatud õigus saada hüvitist eeldab seega, et rikkumise artikli 5 ühe eelneva lõike suhtes on tuvastanud kas siseriiklik ametiasutus või EIÕK (vt otsust kohtuasjas *Stoichkov vs. Bulgaaria*, nr 9808/02, § 72, 24. märts 2005).

51. Kohus märgib, et käesolevas asjas tuvastati artikli 5 lõike 3 rikkumine (vt punkti 39 eespool). Seega on kohaldatav artikli 5 lõige 5. Kohus peab seega kindlaks tegema, kas Eesti seadus tagab kaebajale täitmisele kuuluva õiguse nõuda kompensatsiooni artikli 5 rikkumise tõttu.

52. Kohus tuletab meelde, et käesolevas asjas lubas maakohus kaebaja kinnipidamist põhjusel, et ta hoidus kriminaalmenetlusest kõrvale. Ringkonnakohus jättis maakohtu otsuse kui seadusliku muutmata. Kohus ei leia põhjust kahelda kaebaja kinnipidamise seaduslikkuses Eesti õiguse kohaselt. Asjaolude põhjal ei ilmne, et kaebaja esitatud hüvitisnõue riigi poolt isikule alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamise seaduse kohaselt leiaks rahuldamist. Eesti seadus ei taga eraldi õigust saada hüvitist kinnipidamise eest, mis on toimunud konventsiooni artiklit 5 rikkudes.

53. Kohus leiab sellest tulenevalt, et selle kohtuasja puhul on tegemist konventsiooni artikli 5 lõike 5 rikkumisega.

IV. KONVENTSIOONI ARTIKLI 41 KOHALDAMINE

54. Konventsiooni artikkel 41 sätestab:

“Kui kohus leiab, et konventsiooni või selle juurde kuuluvaid protokolle on rikutud ja Kõrge Lepinguosalise siseriiklik õigus lubab ainult osalist hüvitust, võib kohus vajadusel määrata kahjustatud poolele õiglase hüvituse.”

A. Kahjutasu

55. Kaebaja ei taotlenud rahalise kahju hüvitamist, vaid nõudis 30 000 eurot mittevaralise kahju eest, nimelt 15 000 eurot kinnipidamise eest ajavahemikus 2.–17. oktoobrini 2002 ning ülejäänud 15 000 eurot Tartu Ringkonnakohtu 11. novembri 2002 määruse eest.

56. Valitsus ei esitanud nõude kohta märkusi.

57. Kohus leiab, et kaebajale põhjustati ängistust ja kannatusi konventsiooni formaalsete rikkumiste tulemusel, mille hüvitamiseks ei piisa kohtu järeldustest. Õiglastel alustel mõistab EIÕK kaebaja kasuks välja 2 000 eurot mittevaralise kahju eest.

B. Kohtukulud

58. Kaebaja ei nõudnud mingisugust summat kohtukulude eest.

C. Viivis

59. Kohtu arvates tuleb sobivaks viivisemääraks arvestada Euroopa Keskpanga laenuintressi piirmäär, suurendatuna kolme protsendi võrra.

SELLEST LÄHTUVALT KOHUS ÜHEHÄÄLSELT:

- 1) *tunnistab* kaebused konventsiooni artikli 5 lõigete 3 ja 5 alusel vastuvõetuks ning tunnistab ülejäänud osa kaebusest vastuvõetamatuks;
- 2) *leiab*, et rikutud on konventsiooni artikli 5 lõiget 3;
- 3) *leiab*, et rikutud on konventsiooni artikli 5 lõiget 5;
- 4) *leiab*, et:
 - a) kostjariik peab kolme kuu jooksul pärast konventsiooni artikli 44 lõike 2 kohast kohtuotsuse lõplikuks muutumist maksma kaebajale 2000 (kaks tuhat) eurot mittevaralise kahju eest, mis arvutatakse ümber Eesti kroonidesse maksmispäeval kehtiva vahetuskursi alusel, lisaks võimalikud maksud, mida võidakse sellelt summalt võtta;
 - b) eespool nimetatud kolmekuulise tähtaja lõpu ja tasumise vahelise aja eest tuleb eespool nimetatud summalt maksta lihtviivist määrat järgi, mis vastab viivise

arvestamise ajal kehtivale Euroopa Keskpanga laenuintressi piirmäärale, suurendatuna kolme protsendi võrra;

5) *jätab rahuldamata* ülejäänud osa kaebaja õiglase hüvitise nõudest.

Koostatud inglise keeles ja tehtud teatavaks kirjalikult 11. juulil 2006 EIÕK reglemendi 77. reegli punktide 2 ja 3 kohaselt.

T.L. Early
sekretär

Nicolas Bratza
esimees